B. N. C.^{i}
FIRENZE
1094
14

1094 - 14

MISCELLANEA
BIBLIOTECA NAZ. CENTRALE DI FIRENZE
14

REVERENDISS. PATRI

HENRICO NORIS VERONENSI

Auguſtiniano

Sereniſſimi Magni Ducis Etruriæ Coſmi III. nuper Theologo, & in Piſana Academia Profeſſori, nunc Vaticanæ Bibliothecæ Præfecto.

DE CRUCE STATIONALI

Inveſtigatio hiſtorica

JOANNIS CIAMPINI ROMANI MAGISTRI BREVIUM GRATIÆ,

AC

IN UTRAQ; SIGNATURA REFERENDARII.

BIBLIOTECA NAZIONALE 1872

ROMÆ, MDCXCIV.

Ex Officina Typographica Joannis Franciſci Buagni.

SUPERIORUM PERMISSU.

1034.14

VARIA non rarò mutuis ex Literatorum colloquiis moventur dubia, variæ inſurgunt quæſtiones, indeque ſucceſſivè deciſiones enaſcuntur: id ipſe pluries ſum expertus, ut in meis jam editis oſtendi operibus, Tibique etiam id pluries accidiſſe minimè dubito. Nondum enim ſecundus eſt elapſus annus, ex quo veteris admodum Cycli Paſchalis exemplar (qui Ravennæ marmore inciſus adhuc cernitur, mihique à R.P. Cęſare Pronti ſuà humanitate illinc tranſmiſſus fuerat) Tibi communicandum duxi, ut tanquam ad antiquarum eruditionum fontem accedens, indè aliquid libare valerem; cum ſucceſſivè accepi, jam de Paſchali Veterum Latinorum Cyclo Te exaraſſe Diſſertationem. Quamobrem rogavi Te, ut iterum ad hunc explicandum Cyclum manum admoveres, pro certo habens, meliorém nacturum fortunam, ſi è tuo potiùs, quàm è meo excideret calamo. Nec mea me fefellit opinio, nam Tu meis indulgendo precibus, abſtruſam mirum in modum illius explicationem, pro more tuo, adeò claram, patentemque feciſti, ut Te talem Eruditiſſimum Virum, qualem literaria Te laudat Reſpublica, apertè demonſtraveris. Tibi igitur me ſummopere devinctum eſſe teſtor, cùm me ab illius Cycli enodatione publicanda liberaveris, necnon ejuſdem à Te factam explicationem ſub meo nuncupare nomine volueris. Tibi propterea innumeras rependo grates, certioremque nunc Te facere volo, me in aliud explicandum incidiſſe dubium, nempe: Quænam antiquitus Cruces Stationales eſſent. Examen hoc mihi injunxit R.P.D. Joſephus Maria Thomaſius Reipublicæ literariæ ſatis notus, cui etiam plurima debeo, cum enim de ſecunda Veterum Monimentorum Parte, quam præ manibus habeo, ſecum colloquium haberem, ſuaſit mihi, ut aliquid *de Crucibus Stationalibus* in ea insererem. Tanti Amici volui obtempe-

 rare

rare monitis. Quamobrèm ea, quæ collegi, quæque in his paginis exaravi, tuæ eruditioni ſubmittere duxi, ut dijudicare valeas, an ad optatam ego pervenerim metam.

Vexilla Regis prodeunt,
Fulget Crucis myſterium,
Qua vita mortem pertulit,
Et morte vitam protulit.

Hæc canit Eccleſia de hoc Dominicæ Crucis myſterio, ſacroque ſymbolo, de quo ferè omnes Chriſtiani Scriptores aliquid exarârunt. Inter recentiores Jacobus Gretſerus, ac Jacobus Boſius de hac Sanctiſſima Cruce peculiares edidêre tractatus. Et meritò, quoniam Hypponenſis ille Antiſtes, Latinæque Eccleſiæ lumen S.Auguſtinus, ſeu quivis alius ſit Auctor in Sermone 101. de Tempore,quem Neoterici Operum S.Auguſtini Editores, in Appendice ſub num.32. rejecerunt, ſic de Cruce fatur: *De B. Crucis myſterio diutiùs loqui, & dulce eſt, & ſalubre.* Et paulò poſt: *Quid enim dulciùs, quid ſuaviùs, vel excogitari, vel dici poteſt, quàm S.Crucis myſterium, per quam non ſolùm ab inferis revocari,ſed etiam in Cælis elevari meruimus. Myſterium,* ait Apoſt. ad Coloſs.1.26; *Quod abſconditum fuit à ſeculis, & generationibus, nunc autem manifeſtatum eſt Sanctis ejus, quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ Sacramenti hujus in Gentibus*:& in prima ad Corinth.c.1.23. addit: *Nos autem prædicamus Chriſtum Crucifixum, Judæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam.* De hoc igitur Signo, quando ex ignominia, in venerationem publicam devenerit, primitùs inquiro, ut Amici quæſito magis ſatisfacere valeam.

Et quidem illud præmittendum judico, quod notum penè omnibus eſt, quòd cùm Magnus ille Chriſtianorum Imperator Conſtantinus in conſiliis haberet, Romam à Maxentii tyrannide vindicare, ad Chriſtianorum unicum

Deum, quem Conſtantius ejus Pater coluerat, confugiendum eſſe arbitratus fuit. Itaque eundem humiliter deprecatus, ut quid in tàm ardua re peragere deberet indicare dignaretur. Nec irritæ, neque inanes ejus fuêre preces, neque in ſomnis, ſed in ipſo meridie claro, ſerenoque Cœlo, Crux, ſplendorem Sole clariorem emittens, in aëre apparuit, in qua hæc inſcripta Græcis legebantur literis ΤΟΥΤΩ, ΝΙΚΑ, nempè *hac vince*. Interea anxius quid hæc denotare vellent, ſuperveniente nocte quievit, eique in ſomnis, Chriſtus cum eodem Signo, quod in Cœlo fuerat oſtenſum, apparuit, præcepitque eidem, ut militare ſignum, ad ſimilitudinem ejus, quod in Cœlo viderat, fabricaret, eoque tanquam ſalutari præſidio in præliis uteretur. Cumque primùm dies illuxit Auguſtus noſter, præſtantiſſimis accerſitis Artificibus, Crucem ad illius cœleſtis ſimilitudinem, intexto auro, gemmiſque inſertis, fieri juſſit. Hoc ſymbolum exprimebat haſta longior, quæ auro contecta, tranſverſam habebat antennam; in ejus haſtæ ſummitate corona affixa erat gemmis, auroque ditata, binæque inſuper literæ X.P. hac ratione expreſſæ ☧ ſalutare Chriſti nomen deſignabant. Quas quidem literas Imperator in galea poſt hæc etiam geſtare conſuevit. Ex antenna autem, quæ obliqua per haſtam trajecta erat, velum quoddam dependebat; textum videlicet purpureum pretioſis lapidibus inter ſe junctis, & luminis ſui fulgore oculos perſtringentibus, coopertum, multoque intertexto auro inexplicabilem quandam pulchritudinis ſpeciem intuentibus prębebat. Hæc breviter ex Euſebio in ejuſdem Imperatoris Vita.

Ex hac narratione tria deduco.

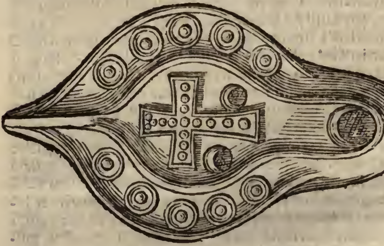
1 Quando Crucem publicè Chriſtifideles inceperint venerari.

2 Quando ea in militiæ agminibus deferri conſueverit.

3 Quod auro pretioſiſque lapillis ornata fuerit.

Ex

Ex hiſce tribus animadverſionibus aliam elicio, nempè Chriſtifideles pretioſis lapillis, auroque ornatam Crucem expreſſiſſe, Conſtantini fortaſſe exemplo adductos, ut ad Fidem venientes, Crucem non opprobrii, ſed honoris, non ſupplicii, ſed victoriæ, non pœnæ, ſed præmii ſignum eſſe intelligerent. Cruces ditandi mos ex quamplurimis Veterum monimentis elicitur, nec Tibi ingratum fore puto ſi fictilis lucernæ exemplar hic exponam, in qua Crux gemmata conſpicitur. Hanc lucernam mihi communicavit communis Amicus noſter Franciſcus Blanchinus à Bibliotheca Eminentiſs. & Reverendiſs. D. Cardinalis Otthoboni, tuuſque Concivis.

Cum igitur ſemper laudandus Imperator publicè Crucem deferret, eamque venerari juſſiſſet, hanc libentiſſimè ipſi Fideles nacti occaſionem, eandem Crucem etiam in Lætaniis, ſive Litaniis, quas nunc Proceſſiones, ſeu publicas Supplicationes denominamus, tanquam Chriſtianæ Religionis vexillum palàm deferre cęperunt. Cumque

que Litaniæ antè celebrationem indicerentur, ut Populus ad ſtatutam diem, ſtatutumque locum conveniret, ipſe Populi actus ſtandi, ſive permanendi in deſignato loco, Statio appellatus fuit, à militum Statione deſumpta metaphora, Fidelium enim cætus Militans Eccleſia dicitur, & vita Hominum Militia ſuper terram. Quare ſicut ipſe ſtandi actus, Statio denominatus fuit; ipſa etiam Crux idem Stationalis nomen ſortita eſt. Pretioſorum autem lapidum ornatum vivificæ Crucis Signo à Conſtantino additum (ut innuimus) Chriſtifideles imitati deinde ſunt, quem morem in ſubſequentia perduraſſe tempora comperimus. Nam Carolus itidem Magnus poſtquam Imperii coronam, è manibus Beatiſſimi Pontificis Leonis III. in inclyta Vaticana Baſilica accepiſſet, ipſe Religioſiſſimus Imperator, Vrbis Eccleſiis varia obtulit dona, inter quæ magna fuit Crux gemmis ornata, quæ deindè Stationalis evaſit, ut Bibliothecarius in ipſius Pontificis Vita narrat, ubi ſic: *In Baſilica Salvatoris Domini Noſtri Jeſu, quam Conſtantinianam vocant, obtulit Crucem cum gemmis hyacinthinis, quam almificus Pontifex in Lætania præcedere conſtituit ſecundùm petitionem ipſius piiſſimi Imperatoris.*

Crux hæc ob ejus pretioſitatem à latrònibus furata fuit. Quamobrem Leo IV. etiam Sanctiſſimus Pontifex, aliam non abſimilem refecit, ut laudatus ſcribit Bibliothecarius in iſtius Pontificis Vita, ubi: *Necnon & Crucem ex auro puriſſimo gemmis ornatam, quam Carolus piæ memoriæ Imperator Francorum, & Romanorùm in Baſilica Salvatoris Domini Noſtri Jeſu Chriſti, quæ Conſtantiniana nuncupatur, temporibus Domni Leonis ſanctæ recordationis III. Papæ obtulerat, quæ mos erat, ut in Lætaniis ante Sacratiſſimum Pontificem ipſa præcederet, & ſic permanſit uſque ad tempus ſanctæ recordationis Domni Paſchalis Papæ, unde diabolicà ſuggeſtione, atque inſtigatione à malis extorta eſt, & à latronibus nocte furtim ablata. Et nullus Prædeceſſorum Pontificum, tam*

Domnus

Domnus Paſchalis, quàm Domnus Eugenius, ſive Domnus Valentinus, ſive Domnus Gregorius, necnon & Domnus Sergius recordatus fuit, ut eam reſtauraret, & ad uſum Sanctæ Dei Romanæ Eccleſiæ pararet, ſed iſdem præfatus, & magnificus Præſul fecit ex auro puriſſimo, & miræ magnitudinis, margaritis, & gemmis hyacinthinis, & praſinis utiliter ornavit, & ad uſum priſtinum Sanctæ Dei Genitricis Romanæ Eccleſiæ mirificè decoravit.

Crucem, quæ in Proceſſionibus præcedebat Stationalem appellatam fuiſſe apertiùs arguitur ex auctoritatibus, quas hic ſubiicimus. Communis Amicus noſter R.P.D. Joannes Mabillon ſatis Tibi, Reipublicæque literariæ notus, ob varia edita opera, in ſuo Muſæo Italico tom.2. Ordinem Romanum refert, Auctore Benedicto Vaticanæ Eccleſiæ Canonico, qui floruit in principio duodecimi ſeculi, ubi ſub num.10. hæc leguntur. *Primicerius cum ſchola, & Subdiaconi Regionarii, & Acolythi cum Cruce Stationali S.Petri, levant inde Crucem cum Collecta proceſſionali, cantando uſque ad S.Mariam Majorem.* Et infra n.29. *Deinde vadit ad S.Hadrianum, ubi eſt Crux Stationalis. Archidiaconus annuit ut cantet ſchola.* Et paulò poſt: *Tunc Subdiaconus Regionarius levat Crucem Stationalem de Altari planè portans eam in manibus uſque ad Eccleſiam. Cum venerit foras levat eam ſurſum, quam fert ante Pontificem in Proceſſione uſque ad S.Mariam Majorem.* Ac num.57. *Subdiaconus verò Regionarius elevat Crucem Stationalem de Altari, quam planè portat in brachio, ut oſculetur ab omnibus, in Proceſſione ante Pontificem, uſque in exitu Eccleſiæ; deinde levat eam erectam.* Petrus Mallius, qui ſub nomine Canonici Romani circumfertur, ac Alexandri III. tempore floruit circa ſeculi duodecimi medium; in Vaticanæ Baſilicæ deſcriptione, quam publici juris fecit Paulus de Angelis, ſub num.36. hæc refert: *Hoc quoque non eſt parvum, quod inſtitutione Sanctorum Patrum quædam prærogativa ſumitur*

de San-

de Sanctiſſimo Altari B.Petri, Crux Dominica, quæ præcedat Populum pœnitentem per totam Quadrageſimam ad Stationes euntem. Quæ nimirùm Crux Stationalis ad Chriſti, & ejus Apoſtoli reverentiam in tanta veneratione à cunctis eſt habita, quod ſicut Cantores, & Regionarii aſſerunt, hac Cruce non delatà immunes à Statione ſæpè recedant. Et ſub num. 54. de diurnis Stationibus S.Petri hęc narrat: *Innocentius Papa II. ad ornatum Altaris B.Petri fecit fieri magnam Crucem argenteam penſantem centum libras, & deauratam poſuit juxta Altare B. Petri manu dexterà. Renovavit & Crucem Stationalem, quæ vadit per Stationes.*

Hujus Crucis pretioſæ jacturam fecit Vaticana Baſilica, cùm tempore Clementis VII. Borbonio Duce Urbs Roma à militibus occupata, impietatis ſimùl, & avaritiæ ſtrages, & direptiones, non ſolùm publicis in viis, ac domibus, ſed ſacris quoque in Templis deploravit.

In Liberiana Baſilica ſimilem fuiſſe Stationalem Crucem, colligo ex laudato Paulo de Angelis in deſcriptione Baſilicæ S.Mariæ Maioris, ubi lib.8.cap.1. agit de Crucibus, aliiſque rebus Sacris ex auro, & argento, quæ olim in Baſilica aderant, ac aliis Crucibus ibi extantibus. Prima ſic exprimitur: *Crux una magna de ligno cooperta argento, quæ portatur per Litanias, in medio ipſius ab uno latere eſt imago Virginis Mariæ, ab alio latere eſt Crucifixus, & cum nonnullis reliquiis in pede, & quibuſdam imaginibus in capite, pede & lateribus.* Ac paulò poſt: *Una Crux argentea cum Crucifixo elevato ad uſum Mortuorum, & cum canuno argenteo unciarum viginti duarum cum dimidia.* Ex hac igitur narratione, ni fallor, diſcrimen inter Cruces deduci poſſe arbitror, quibus Chriſtifideles in Sacris actionibus utebantur; nam Cruces Stationales erant magnæ, ac ſumptuoſæ; aliæ verò ad uſum Mortuorum parvæ, ut adhuc obſervamus. Sententiam meam confirmo, ex cap.3.ejuſdem libri, ubi de rebus argenteis, aureis, atque orichal-

 chis,

chis, quæ adhuc in eadem Baſilica reperiuntur, inter alias Cruces hæ duæ deſcribuntur: *Alia Crux Argentea, quæ in Proceſſionibus adhibetur, cujus pondus lib. ſexdecim, & unciarum novem.*

Alia Crux argentea parua pro Proceſſionibus librar. 3. unc. 10.

Quare argui valet, quod in Proceſſionibus ſolennibus, ſcilicèt in Stationalibus, Crux magna deferebatur; in aliis verò Proceſſionibus Crux parua: qui ritus uſque ad præſentem diem obſervatur.

De hujuſmodi Crucibus Stationalibus etiam Concivis tuus, Literatorum decus, Panvinius meminit. Is in ſuo erudito tractatu de Septem Urbis Eccleſiis pag. 51. ſic fatur: *Rogationes Minores triduanæ ultimæ, Rogationes Majores in die S. Marci, Litaniæ aliæ, ſupplicationes in caſibus urgentiſſimis, perpetuò ad S. Petrum celebratæ. Cleri ordines cuncti in ſupplicationibus ſequebantur ejuſdem Baſilicæ Crucem, quæ Stationalis vocabatur.*

Itidem Severanus de Septem Urbis Eccleſiis, de Crucibus Stationalibus mentionem facit, quando agit de Cœmeterio S. Anaſtaſii, ac S. Zenonis pag. 417. ubi refert, feria IV. poſt IV. Dominicam Quadrageſimæ (in qua eſt Statio ad S. Paulum) Lateranenſem Clerum iviſſe proceſſionaliter cum ſua *Cruce Stationali* ad eadem Cœmeteria.

Aringhus quoque aliqua attigit de Crucibus Stationalibus in lib. 6. cap. 14. num. 7. ſuæ Romæ ſubterraneæ, ac omnibus his luculentiùs narrationem texuit Auguſtinus Fivizanius, Palatii Apoſtolici Sacriſta in ſuo erudito tractatu de Ritu Sanctiſſimę Crucis Romano Pontifici prę ferendæ lib. 2. cap. 6. ubi ſic: *Omnis denique de Cruce in ſupplicationibus præferenda dubitandi locus (ſi quis in re tam aperta reliquus eſſe poſſit, de medio tolletur, ſi, quæ de Cruci Stationali in Romana Eccleſia uſu à Majoribus noſtris accepimus, in memoriam revocabimus. Appellabatur autem Stationalis, propte-*

propterea quòd Summo Pontifici, Clero, & Populo ad Stationes ſolemni ritu procedentibus, illam præferri ſolitum erat, qualis profectò eſt, quæ Clariſſimum Lateranenſem Clerum ad Supplicationes publicè prodeuntem de more hodie præcedit: illam dico prægrandem argenteis inſculptam thecis, diverſas Domini Salvatoris Noſtri, & Sanctorum actiones, repræſentantibus undique tectam, & ornatam, quæ ob ponderis magnitudinem ab iis, qui viribus corporis, & robore maximè præſtant geſtari ſolet. Qualem etiam ad illum ipſum ferè modum ad noſtra uſque tempora in Apoſtolorum Principis de Urbe Baſilica fuiſſe, qui ſe eam vidiſſe aſſerebant, mihi aliquando teſtati ſunt. De qua Stationali Cruce, ſive illa, quàm diximus, ſive conſimilis formæ alia, Petrus Mallius, Maphæus Vegius, & Benedictus .... ejus Baſilicæ inſignes Canonici in ſuis ipſorum ſcriptis, quorum major pars in S.Petri Bibliotheca aſſervatur, nonnulla notatu digna retulerunt. Petrus quidem, quem primo loco nominavimus, quæ ad rem noſtram faciunt hæc habet: Non modica quoque B. Petri Baſilica lætari debet prærogativà, quòd in Majori Litania, tanquam navis prora, & aliarum Vexillifera, omnes de navi præcedit, Domino Papa, tanquam principali, & præcipuò Gubernatore ex puppe veniente: in quo nimirùm facto ſignificatur, Beatum Petrum Vexilliferum, & totius Eccleſiæ eſſe Praductorem, & Chriſti Reſurrectionis primum Prædicatorem: ſicut enim in Paſchali proceſſione Cruces, & Sanctorum Reliquias ad vitæ præparationem, & munimenta contra hoſtes inviſibiles præmittimus, ita in hac generali proceſſione B. Petri Baſilica, ut ductrix, & rectrix cæterarum præambula invenitur. Et hinc eſt, quod Crux Dominica, Quadrageſimali videlicèt tempore, ſumitur de Sanctiſs. S. Petri Altari, quæ præcedat populum pœnitentem per totam Quadrageſimam ad Stationes euntem de inſtitutione Sanctorum Patrum. Quæ nimirùm Crux Stationalis ob Chriſti, & Apoſtolorum ejus reverentiam, in tanta veneratione à cunctis eſt habita, quod, ſicut Cantores Regionarii aſſerunt, hæc Cruce

non delata, immunes à Statione recedant. Maphæi verò de illa teſtimonium ejuſmodi eſt: Beatus Gregorius Papa, cum per totam Quadrageſimam ordinaſſet Stationes propter pœnitentes, quas cum Primicerio, & Cantoribus, & Regionariis, & Acolythis devotiſſimè faciebat: illud etiam, quod maximo honori, & prærogativæ Baſilicæ S. Petri habitum eſt, ſtatuit, ut de Majori Altari ejus Crux Dominica ſumeretur, quæ Populum pœnitentem ad Stationes ipſas procedentem ſemper præcederet. Cujus tanta fuit apud omnes veneratio, ut ſi fortè non deferri eam aliquando contingeret, diſcederent, paſſim exiſtimantes, non ita ſine ea acceptas Deo Stationes ullas fuiſſe.

Benedictus verò de eadem inter cætera, ne omnia repetam, hæc ſcripſit: In Exaltatione S. Crucis, Statio Lateranis, ſit Collecta ad Sanctam Mariam Majorem, ubi Crux Stationalis, & Schola, & Regionarii, & Acolythi coadunantur, cùm Cruce Sancti Joannis, & Canonicis. Primicerius cum Schola cantat Collectam. Subdiaconus Regionarius portat Crucem Stationalem in Proceſſione antè Cantores, & proceſſionaliter procedit uſque ad Lateranum. Hæc ille.

Hujus poſtremi ritus geſtandæ Crucis in Proceſſionibus meminit Guillelmus Durantes Cæremoniarum Eccleſiaſticarum peritiſſimus: Crux (inquit) quaſi regale Vexillum, & triumphale ſignum in Proceſſionibus præmittitur. Primò, ut fugiant, qui oderunt eum à facie ejus: eſt enim ſignum victoriæ Chriſti juxtà illud, Vexilla Regis prodeunt. Secundò, quia ſicut ait Apoſtolus ad Galatas: Abſit nobis gloriari, niſi in Cruce Domini Noſtri Jeſu Chriſti, per quem Mundus nobis, & nos Mundo crucifigi debemus. In quam ſententiam ampliſſimus quoque Cardinalis Varmienſis: Hæc, inquit, eſt cauſa, quare in ſupplicationibus Crux præfertur, ut in illa gloriari nos, in illa ſpem noſtram omnem defixam habere, illius fiduciâ nihil à Deo petentes impetrare poſſe, palàm omnibus faciamus. At quia de cauſis, propter quas Signum Crucis præfertur diffusè à nobis in tertio libro agendum eſt; ideò quæ de illis

modò

modò dicenda occurrunt, in illum locum reiicimus, ut ad alia procedamus. Hæc Fivizanius.

Ex ſupradictis ſatis ſuperque exiſtimo, me probaſſe Stationales Cruces illas eſſe, quæ ante omnia, ſcilicet in Proceſſionum initio deferebantur. Has Cruces inſignioribus in Eccleſiis aliquam ſpecioſitatem in ſe habuiſſe judico, ducto argumento ab illis duabus Crucibus argenteis, quæ à Capitulo inclytæ Eccleſiæ Lateranenſis in ſolennibus deferuntur Proceſſionibus, quas antiquiſſimas eſſe puto, ideò illas delineari curavi, illarumque exemplaria Tuis ſub oculis pono, ut earundem venerandam antiquitatem, ac hiſtorias, aliaque in ſe continentes, uti Eruditiſſimus dignoſcere valeas.

Primam exhibeo Crucem in Tab.I; & II; Tab.I. anteriorem, II. verò poſteriorem Crucis faciem oſtendunt.

Crux hæc antiquiſſima eſt, multaque redolet ſecula, argenteis laminis obducta renidet, in hiſce laminis anaglyphico opere variæ ſculptæ ſunt figuræ, Sacram continentes Hiſtoriam, non levi, ſed gravi manu elaboratæ, quas ſi hìc declaravero, grave Tibi minimè futurum puto, cum ab illarum attenta inſpectione Te liberem, quoniam nonnullæ quadam artificis ſimplicitate expreſſæ ſunt. In his igitur referendis potiùs hiſtoriarum ordinem, quàm locum ſequar.

Cum à dignioribus ſemper inchoandum ſit, à Crucis centro Tab.I. initium ſumo. In hoc igitur Crucis medio ſub num. 1. ejuſdem I. Tab. viſitur circulus, & in eo notiſſimum noſtræ Redemptionis myſterium, nempe Chriſtus Cruci affixus; ad dexteram Beatiſſimæ Virginis Deiparæ, ad ſiniſtram S.Joannis Evangeliſtæ effigies cælatæ aſpiciuntur. Omnes hæ imagines in Chriſtianorum Vexillo appingi ſolent, quod veluti trophęum de profligato diabolo, ac humano genere ab æterna damnatione erepto, ubique defertur, Jure igitur in medio, ubi virtus conſi-

ſtit,

ſtit, nempè humani generis redemptio, hoc expreſſum fuit myſterium. Modo ad alias explicandas figuras procedo.

2 In Crucis ſummitate Æternus Pater, ni fallor mundum creans expreſſus eſt, nam aquæ cernuntur, in quarum medio aliquid ſolidum;itidem ad dexteram quædam figura ab aquis veluti emergens, ad ſiniſtram alia ſimilis figura, veluti in aquam ſe immergens expreſſæ ſunt; inter ambas has figuras Spiritus Sanctus in Columbæ forma adumbratus eſt. Quid Pictor per haſce figuras denotare voluerit, autumo, quòd primum Mundi creationis diem per eaſdem figuras exprimere intellexerit: in Sacra enim Geneſi cap. 1. ſic hujuſmodi deſcribitur creatio: *In principio creavit Deus Cælum, & Terram. Terra autem erat inanis, & vacua, & tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, & Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas. Dixitq; Deus: fiat lux. Et facta eſt lux Et vidit Deus lucem, quod eſſet bona, & diviſit lucem à tenebris. Appellavitque lucem diem, & tenebras noctem. Factumque, eſt veſpere, & manè dies unus.* In ſummitate ergo ſtat Antiquus dierum, & ſequitur Spiritus in Columbæ ſpecie, qui in aquas tendit, ad demonſtrandum, quod ferebatur ſuper aquas, ad dexteram eſt dies, qui ab aquis exurgit, ad ſiniſtram nox, quæ in aquas ſe immergit, ad ſimilitudinem Solis è mare orientis, & in mare occidentis. In medio aquarum illud, quod viſitur ſolidum, ſcopulum in mare, ſcilicèt Firmamentum denotare puto, ut Sacra docet Scriptura in eodem cap. num. 6: *Dixit quoque Deus fiat Firmamentum in medio aquarum, & dividat aquas ab aquis.* Apprimè igitur ſolidum ipſum ad denotandum Firmamentum Artifex ita expreſſit, ut quodammodo aquas ab aquis dividat. Et hæc de hoc ſecundo emblemate, modò ad tertium.

3 Adami creationem demonſtrat, de qua ſic eadem Sacra loquitur Scriptura cap. 1. num. 26: *Faciamus hominem*

nem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram, & præſit Piſcibus maris, & Volatilibus Cæli, & Beſtiis, univerſaque terræ omnique reptili, quod movetur in terra. Et creavit Deus hominem ad imaginem ſuam.

4 In hoc orbiculo Evæ Mortalium Matris creatio adumbratur, ſic idem Sacer Textus cap.2. n.18: *Dixit quoq; Dominus Deus non eſt bonum eſſe hominem ſolum; faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. Formatis igitur, Dominus Deus, de humo cunctis animantibus terræ, & univerſis volatilibus Cæli, adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret ea: omne enim, quod vocavit Adam animæ viventis, ipſum eſt nomen ejus. Appellavitque Adam nominibus ſuis cuncta animantia, & univerſa volatilia Cæli, & omnes beſtias terræ: Adæ verò non inveniebatur adiutor ſimilis ejus. Immiſit ergo Dominus Deus ſoporem in Adam: cumque obdormiſſet, tulit unam de coſtis ejus, & replevit carnem pro ea. Et ædificavit Dominus Deus coſtam, quam tulerat de Adam, in mulierem.*

5 Sacræ Hiſtoriæ continuationem denotare arbitror, ubi de traditione mulieris Adæ narratur, nempè: *Et adduxit eam ad Adam. Dixitque Adam: hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea, hæc vocabitur Virago, quoniam de Viro ſumpta eſt.* Si attentè obſerventur figuræ conſpicietur Adam erga mulierem differens.

6 Arborem, nempè lignum ſcientiæ boni, & mali per duos illos ramos adumbrari autumo.

7 A Domino præceptum Adamo factum, illiuſque tranſgreſſionem deſignat. Ita in Sacro legitur Textu c.3. num.9. *Vocavitque Dominus Deus Adam, & dixit ei, ubi es? Qui ait, vocem tuam audivi in Paradiſo, & timui, eò quòd nudus eſſem, & abſcondi me. Cui dixit: Quis enim indicavit Tibi, quod nudus eſſes, niſi quod ex ligno de quo præceperam Tibi, ne comederes comediſti? Dixitque Adam: mulier, quam dediſti mihi ſociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Et dixit Dominus Deus ad mulierem: Quare hoc feciſti?*

Quæ

Quæ reſpondit: Serpens decepit me, & comedi.

8. 9. 10. 11. Per hos quatuor numeros denotari puto Paradiſi januam, Adami, & Evæ è Paradiſo ejectionem, ac Cherubin cum flammeo gladio ad Paradiſi cuſtodiam poſitum, & Adami cum Eva iter ad operandam terram. Ita Sacra Geneſis eodem cap.3. num.23: *Et emiſit eum Dominus Deus de Paradiſo voluptatis, ut operaretur terram, de qua ſumptus eſt. Ejecitque Adam: & collocavit ante Paradiſum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium, atque verſatilem, ad cuſtodiendam viam ligni vitæ.*

12 Sequendo temporis, hiſtoriæque ordinem, hac in Areola Noè exprimitur, cui Dominus, quem manus è Cœlo erumpens deſignat, mandavit, ut Arcam fabricaret, in qua ipſe, & cunctorum animantium genera ſervarentur. Sic Sacra Gen.cap.6.num.12: *Cumque vidiſſet Deus terram eſſe corruptam, dixit ad Noe: Finis univerſæ carnis venit coram me: repleta eſt terra iniquitate à facie eorum, & ego diſperdam eos cum terra. Fac tibi Arcam de lignis levigatis; manſiunculas in Arca facies, & bitumine linies intrinſecus, & extrinſecus.* Vel ipſum ſignificat Deum cum eodem Noe poſt diluvium colloquentem, ut in laudata Sacra Geneſi cap.9.num.1. *Benedixit Deus Noe, & filiis ejus.* Et infra num. 11: *Statuam pactum meum vobiſcum, & nequaquam ultra interficietur omnis caro aquis diluvii, neque erit deinceps diluvium diſſipans terram. Dixitque Deus: hoc ſignum fœderis, quod do inter me, & vos, & ad omnem animam viventem, quæ eſt vobiſcum in generationes ſempiternas: Arcum meum ponam in nubibus, & erit ſignum fœderis, inter me, & inter terram.* Ambiguum valdè redditur emblema iſtud, nam ultra ſupra relatas expoſitiones tertia addi poteſt; nempè quando Deus Abrahæ de poſteritate deſperanti filium promiſit, ut in ſæpe citata Sacra Geneſi cap.15.num.5. legitur: *Eduxit eum foras,* (nempè Deus) *& ait illi:* (ſcilicet Abraham) *ſuſpice Cœlum, & numera Stel-*

Stellas, ſi potes, ſic erit ſemen tuum.

13 Hoc in loco ipſa Arca oſtenditur, Noë in Arcæ janua, graduſque per quos ſuperiùs aſcendebatur. Nonnullæ etiam figuræ intus Arcam viſuntur, quas ejuſdem Noe uxorem, ac filios denotare judico. Sic Sacra Geneſis cap. citato num. 18: *Et ingredieris Arcam tu, & filii tui, uxor tua, & uxores filiorum tuorum tecum.*

14 Numerus iſte Jacob ferentem cibos Iſaac Patri ſuo, juxta conſilium Rebeccæ Matris, repreſentat; de qua hiſtoria videndum cap. 27. Sacræ Geneſis: hìc brevitatis gratiâ tantùm refero numerum 25. ejuſdem capitis: *Affer mihi, inquit,* (nempè Iſaac) *cibos de venatione tua fili mi, ut benedicat tibi anima mea: quos cum oblatos comediſſet obtulit ei etiam vinum.* In hoc emblemate, ni fallor, obſervo Iſaac ſedentem, ac Jacob ferentem lancem; huic proxima ſtat Rebecca.

15 Eſau è venatione redeuntem oſtendit, de quo idem Sacer Textus num.30: *Vix Iſaac ſermonem impleverat, & egreſſo Jacob foras, venit Eſau, coctoſque de venatione cibos intulit Patri, dicens: ſurge Pater mi, & comede de venatione filii tui, ut benedicat mihi anima tua, dixitque illi Iſaac: Quis enim es tu? Qui reſpondit: Ego ſum filius tuus primogenitus Eſau.*

16 Jacob cum Angelo allocutionem deſignat, de qua allocutione Sacra Geneſis cap.32.num.1: *Jacob quoque abiit itinere, quo cœperat: fuerunt ei obviam Angeli Dei. Quos cum vidiſſet, ait: Caſtra Dei ſunt hæc.*

Hæc ſunt, quæ exprimere tentavi, ſi metam attigerim, Tu videris; modò ad alteram ejuſdem Crucis faciem, quam Tab.II. demonſtrat, indagandam procedo.

In medio Crucis ubi num. 1. Adam, & Eva, cum arbore, & Serpente expreſſi cernuntur, de qua hiſtoria Sacra Geneſis cap.3. num.1. ibi: *Sed & Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus.*

Qui

Qui dixit ad mulierem: Cur præcepit vobis Deus, ut non comederetis de omni ligno Paradiſi? Cui reſpondit mulier: De fructu lignorum, quæ ſunt in Paradiſo veſcimur: de fructu verò ligni, quod eſt in medio Paradiſi, præcepit Nobis Deus ne comederemus, & ne tangeremus illud, ne fortè moriamur. Dixit autem Serpens ad mulierem: nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus, quod in quocumque die comederitis ex eo aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut Dii, ſcientes bonum, & malum. Vidit igitur mulier, quod bonum eſſet lignum ad veſcendum, & pulchrum oculis, aſpectuque delectabile, & tulit de fructu illius, & comedit, deditque Viro ſuo, qui comedit, & aperti ſunt oculi amborum.

2 Orbiculi figura continet Abel, & Cain ſacrificium, nam in medio viſitur Ara, ad dexteram Abel, Agnum Deo offerens, è nubibus manus erumpens, & tendens Agnum versùs, qua manu ipſe Deus, ut nuper dixi, denotatur, qui Sacrificium acceptat; ad ſiniſtram ſtat Cain frumenti ſpicas dexterâ elevans. Sic idem Sacer Textus cap. 4. num. 1. hanc narrat hiſtoriam: *Adam verò cognovit uxorem ſuam Evam; quæ concepit, & peperit Cain, dicens: poſſedi hominem per Deum. Rurſumque peperit fratrem ejus Abel. Fuit autem Abel paſtor ovium, & Cain agricola. Factum eſt autem poſt multos dies, ut offerret Cain de fructibus terræ munera Domino.: Abel quoque obtulit de primogenitis gregis ſui, & de adipibus eorum, & reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera ejus. Ad Cain verò, & ad munera illius non reſpexit.*

3 Iratum hic tertius numerus exprimit Cain, qui Abel fratrem ſuum occidit, ut eadem Sacra Scriptura, illius ſequendo ordinem exprimit. *Ad Cain verò, & ad munera illius non reſpexit: iratuſque eſt Cain vehementer, & concidit vultus ejus. Dixitque Dominus ad eum: Quare iratus es? Et cur concidit facies tua? Nonne ſi benè egeris recipies: ſin autem malè, ſtatim in foribus peccatum aderit? Sed ſub te erit appetitus ejus, & tu dominaberis illius. Dixitque Cain ad Abel*

fratrem

fratrem ſuum: Egrediamur foras. Cumque eſſent in agro, conſurrexit Cain aduersùs fratrem ſuum Abel, & interfecit eum.

4 Eadem Sacra continuatur Hiſtoria, Dominus enim exprimitur Cain alloquens, ut denotat manus è Cœlo deſcendens, ſic in eodem Sacræ Scripturæ loco deſcribitur. *Et ait Dominus ad Cain: Ubi eſt Abel frater tuus? Qui reſpondit: neſcio: Num cuſtos fratris mei ſum ego? Dixitque ad eum: Quid feciſti? Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra: Nunc igitur maledictus eris ſuper terram, quæ aperuit os ſuum, & ſuſcepit ſanguinem fratris tui de manu tua. Cum operatus fueris eam, non dabit fructus ſuos: vagus, & profugus eris ſuper terram. Dixitque Cain ad Dominum: Major eſt iniquitas mea, quàm ut veniam merear: Ecce eiicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abſcondar, & ero vagus, & profugus in terra: omnis igitur, qui invenerit me, occidet me. Dixitque ei Dominus: Nequaquam ita fiet: ſed omnis, qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur. Poſuitque Dominus Cain ſignum, ut non interficeret eum omnis qui inveniſſet eum.*

Sub numero 5. notiſſimum Abrahæ Sacrificium, ejuſque fides, & obedientia, de proprio immolando filio, demonſtratur: ſic hæc hiſtoria cap. 22. Geneſis deſcribitur: *Tentavit Deus Abraham, & dixit ad eum: Abraham Abraham. At ille reſpondit: Adſum. Ait illi: Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis, Iſaac, & vade in terram viſionis: atque ibi offerens eum in holocauſtum ſuper unum montium, quem monſtravero Tibi. Igitur Abraham de nocte conſurgens ſtravit aſinum ſuum: ducens ſecum duos juvenes, & Iſaac filium ſuum: cumque concidiſſet ligna in holocauſtum, abiit ad locum, quem præceperat ei Deus. Die autem tertio, elevatis oculis, vidit locum procul: dixitque ad pueros ſuos: Expectate hìc cum aſino: Ego & puer illuc uſque properantes, poſtquam adoraverimus, revertemur ad vos. Tulit quoque ligna holocauſti, & impoſuit ſuper Iſaac filium ſuum: ipſe verò portabat in manibus*

 ignem,

ignem, & gladium. Cumque duo pergerent ſimul, dixit Iſaac Patri ſuo: Pater mi: At ille reſpondit: Quid vis fili? Ecce, inquit, ignis & ligna: ubi eſt victima holocauſti? Dixit autem Abraham: Deus providebit ſibi victimam holocauſti, fili mi. Pergebant ergo pariter, & venerunt ad locum, quem oſtenderat ei Deus, in quo ædificavit Altare, & deſuper ligna compoſuit: cumque alligaſſet Iſaac filium ſuum, poſuit eum in Altare ſuper ſtruem lignorum. Extenditque manum, & arripuit gladium, ut immolaret filium ſuum. Et ecce Angelus Domini de Cælo clamavit, dicens: Abraham, Abraham. Qui reſpondit: Adſum. Dixitque ei: Non extendas manum tuam ſuper puerum, neque facias illi quidquam: nunc cognovi quod times Deum, & non peperciſti unigenito filio tuo propter me. Levavit Abraham oculos ſuos, viditque poſt tergum Arietem inter vepres hærentem cornibus.

6 Hac in areola duæ ſunt expreſſæ figuræ, nempè Iſaac lecto decumbens, qui Jacob benedictionem impartitur, ut Sacra Geneſis narrat cap.27; ac de quibus jam mentio facta eſt ſupra num.14. ubi Sacri Textus verba retulimus. Hìc tantùm innuo ea, quæ ad benedictionem ſpectant: *Accede ad me*, (inquit Iſaac num.26.) *& da mihi oſculum fili mi. Acceſſit, & oſculatus eſt eum. Statimq; ut ſenſit veſtimentorum illius fragrantiam, benedicens illi, ait: Ecce odor filii mei ſicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Det tibi Dominus de rore Cæli, &c.*

7 Oſtendit ſcalam viſam à Jacob quieſcente in itinere Meſopotamiæ ſuſcepto ob Iſaac Patris juſſionem, cui ſcalæ innitebatur Dominus, qui in præſenti emblemate itidem per manum è nubibus erumpentem, deſignatur, quam viſionem ſic eadem Sacra Geneſis retulit cap.28. num.10. *Igitur egreſſus Jacob de Bethſabee, pergebat Haran. Cumque veniſſet ad quendam locum, & vellet in eo requieſcere poſt ſolis occubitum, tulit de lapidibus, qui jacebant, & supponens capiti ſuo, dormivit in eodem loco. Viditque in ſomnis ſcalam*

ſtantem

ſtantem ſuper terram, & cacumen illius tangens cælum : Angelos quoque Dei aſcendentes, & deſcendentes per eam, & Dominum innixum ſcalæ dicentem ſibi : Ego ſum Dominus Deus Abraham Patris tui, & Deus Iſaac : Terram, in qua dormis, tibi dabo, & ſemini tuo. Eritque ſemen tuum quaſi pulvis terræ : dilataberis ad Occidentem, & Orientem, & Septentrionem, & Meridiem : & benedicentur in te, & in ſemine tuo cunctæ tribus terræ. Et ero cuſtos tuus quocumque perrexeris, & reducam te in terram hanc : nec dimittam, niſi complevero univerſa, quæ dixi.

8 Ejuſdem Jacob cum Angelo luctationem exprimit, quam Sacer Textus cap.32.num.23. ſic refert: *Traductiſque omnibus, quæ ad ſe pertinebant, manſit ſolus:* (ſcilicèt Jacob) *& ecce Vir luctabatur cum eo uſque mane. Qui cum videret, quòd eum ſuperare non poſſet, tetigit nervum femoris ejus, & ſtatim emarcuit. Dixitque ad eum : Dimitte me, jam enim aſcendit aurora. Reſpondit : Non dimittam te, niſi benedixeris mihi. Ait ergo: Quod nomen eſt tibi? Reſpondit, Jacob. At ille, nequaquam, inquit, Jacob appellabitur nomen tuum, ſed Iſrael; quoniam ſi contra Deum fortis fuiſti, quantò magis contra homines prævalebis.*

9 Ex Jacob hiſtoria gradum facimus ad illam Joſephi, qui in ſomnis aliqua vidit, ut in cap.37.num.7. enarratur: *Putabam nos ligare man pulos in agro: & quaſi conſurgere manipulum meum, & ſtare, veſtroſque manipulos circumſtantes adorare manipulum meum. Reſponderunt fratres ejus : Numquid Rex noſter eris? Aut ſubiiciemur ditioni tuæ? Hæc ergo cauſa ſomniorum, atque ſermonum, invidiæ, & odii fomitem miniſtravit. Aliud quoque vidit ſomnium, quod narrans fratribus, ait : vidi per ſomnium quaſi Solem, & Lunam, & Stellans undecim adorare me.*

10 Eadem continuatur hiſtoria in hac 10. areola, ubi, ni fallor, eſt Iſraël, ſcilicèt Jacob Pater ſedens, Mater verò in janua ſtans audiens ſermonem Jacob, qui repre-

ſentatur prima figurâ, alloquens Patrem; alii verò retrò ſtantes ſunt Joſephi fratres, quæ hiſtoria ſic in eodem capite deſcribitur: *Quod cum Patri ſuo, & fratribus retuliſſet, increpavit eum Pater ſuus; & dixit: Quid ſibi vult hoc ſomnium, quod vidiſti? Num ego, & Mater tua, & Fratres tui adorabimus te ſuper terram? Invidebant ei igitur fratres ſui; Pater verò rem tacitus conſiderabat.*

11 Eundem Joſephum quęrentem fratres repręſentant hæ duæ figuræ, de quo hæc Sacra ſubdit Hiſtoria: *Miſſus* (idem Joſeph) *de Valle Hebron venit in Sichem, invenitque eum vir errantem in agro, & interrogavit quid quæreret. At ille reſpondit: Fratres meos quæro, indica mihi ubi paſcant greges. Dixitque ei vir: Receſſerunt de loco iſto: audivi autem eos dicentes: Eamus in Dothain.*

12 Joſephum deſignat, qui fratres paſcentes oves invenit: *Perrexit ergo Joſeph poſt fratres ſuos*, (refert Scriptura) *& invenit eos in Dothain. Qui cum vidiſſent eum procul, antequam accederet ad eos, cogitaverunt illum occidere, & mutuò loquebantur: Ecce ſomniator venit: Venite occidamus eum, & mittamus in ciſternam veterem: dicemuſque fera peſſima devoravit eum: & tunc apparebit, quid illi proſint ſomnia ſua. Audiens autem hoc Ruben nitebatur liberare eum de manibus eorum, & dicebat: Non interficiatis animam ejus, nec effundatis ſanguinem, ſed proiicite eum in ciſternam hanc, quæ eſt in ſolitudine, manuſque veſtras ſervate innoxias: hoc autem dicebat, volens eripere eum de manibus eorum, & reddere Patri ſuo.*

Ad num. 13. referri haud dubito verba illa: *Confeſtim igitur ut pervenit ad fratres ſuos, nudaverunt eum tunica talari, & polymita.*

In orbiculo num. 14. indicato exprimuntur fratres Joſephi, qui: *Miſeruntque eum in ciſternam veterem, quæ non habebat aquam.*

In infimo autem loco Crucis ſub num. 15. Ruben, ni fallor

fallor indicatur, qui ad ciſternam reverſus: *Non invenit puerum*. Niſi nolimus dicere, quod antecedentis areæ ſub num. 7. continuationem hiſtoriæ deſignet, nempè Jacob in Orientalem perrexiſſe terram, ibique puteum inveniſſe; de qua hiſtoria ſæpe laudata Sacra Geneſis cap. 29. num. 1. ſic narrat: *Profectus ergo Jacob, venit in terram Orientalem, & vidit puteum in agro, tres quoque gregis ovium accubantes juxta eum: nam ex illo adaquabantur pecora, & os ejus grandi lapide claudebatur*.

Demonſtravi hucuſque in hiſce Tabulis Romanę Urbis, ac Orbis Matris, & Capitis, Eccleſiæ Lateranenſis, antiquiorem Crucem argenteam, quæ in ſolennioribus Proceſſionibus ante ipſum inſigne Capitulum præferri ſolet. Supereſt modò, ut & alteram poſterioris ævi ſimiliter argenteam Crucem oſtendam, quam itidem idem Capitulum in eiſdem defert Proceſſionibus, & Crucis ejuſdem formam exhibeo in Tab. III. ubi anterior viſitur pars, in cujus calce hæc leguntur: *Opus Nicolai de Guardia Grelis MCCCCLI*. Quod nomen in lamina argentea eidem Cruci ſuperaddita inciſum eſt, ſicuti etiam alia lamina inferior, ubi hæc inſcripta ſunt: *De ligno Crucis D. N. Jeſu Chriſti*. Quare puto Nicolaum ſupramemoratum potiùs reſtauratorem, quàm primum Artificem hujus Crucis fuiſſe; cum literæ in titulo Crucis ſculptæ diverſum denotent characterem. Quamobrèm ex relatis, judico, eandem Crucem antiquiora redolere tempora anno 1451. In figurarum explicatione diù minimè immorandum eſſe duco, cum ſatis ipſæ ſolâ expreſſione etiam rudioribus innoteſcant: aliqua tamen innuere non omittam; & primò.

1 Figura Domini Reſurrectionem denotat, ad cujus pedes ſunt milites cuſtodes Sepulcri, ſiniſtrâ veluti virgam tenet, quàm longiorem fuiſſe puto, ac in ejus ſummitate inhæſiſſe vexillum ad denotandum tropæum, & gloriam, de devicto mortis aculeo, & aperto credentibus regno Cœlorum.

2 Huic

2 Huic imagini ſubiicitur Pellicanus avis, de cujus natura, & proprietatibus variæ ſunt opiniones, quas congeſſit Eruditiſſimus Vir Lorinus in Commentario Pſalm:101. verſ. 7. *Similis factus ſum Pellicano ſolitudinis*. In his referendis calamum ſuſpendo, ſolummodo indicans, Patres per hujuſmodi avem voluiſſe Chriſtum Crucifixum exprimere, qui Nos ſuo ſanguine redimere, ac deindè à mortuis dignatus eſt revocare.

3 Figura hæc in Crucis parte dextera Beatiſſimam Virginem Mariam juxta Crucem ſtantem, ac Filium ſuum Unigenitum Cruci affixum aſpicientem, oſtendit: pone eam eſt alia Maria.

4 In ſiniſtra exiſtimo Domini diſcipulum S. Joannem Evangeliſtam repræſentari, qui juxta Crucem ſtabat; & cum Joanne militem, ut ex ſcuto, quod ſiniſtrâ tenet, argui valet.

5 In parte Crucis extrema D.N.Jeſu Chriſti corporis in ſepulcrum depoſitio clarè demonſtratur; ideò ad alia propero. Sub iſtis figuris eſt lamina argentea recentioris ævi, ut ex affixione dignoſci valet; in ea nomen Artificis reſtauratoris, ut nuper dixi, cœlatum eſt: in hujus laminæ limbo hæc leguntur: *De ligno Crucis D.N. Jeſu Chriſti*; ex quibus clariſſimè apparet ibi particulam Sanctiſſimæ Crucis inſertam eſſe. Hæc de anteriori hujus Crucis facie, modò ad poſterioris explicationem, quam exhibeo Tabula IV. tranſeo.

In medio viſitur Chriſtus Dominus Noſter ſedens, ac dexteram in actu benedicendi tenens; in ſiniſtra librum apertum habet, in quo characteribus Germanis hæc leguntur: *Ego ſum lux mundi, via, veritas, & vita*. In Crucis ſummitate Evangeliſta Joannes expreſſus eſt, cum Aquila, & volumine, in quo ſimilibus characteribus delineata hæc ſunt: *In principio erat*. Ad Salvatoris dexteram S. Lucas, juxta quem volumen eſt cum hac epigraphe:

Fuit

Fuit in diebus Herodis. Ad ſiniſtram ſtat S.Marcus itidem cum volumine, cujus literæ adeò depravatæ ſunt, ut legi minimè poſſint. In Crucis calce ſtat S.Matthæus, qui volumen præ manibus tenet. Sed quid in eo contineatur difficile lectu eſt.

Hæc ſunt, quæ de hac veneranda antiquitate obſervavi. Modò ad aliud Crucis exemplar demonſtrandum gradum facio, in Tab.V. expreſſæ ſub num.1.

Crux hæc in inclita Ravennæ Metropolitana Eccleſia aſſervatur, quam ab Archiepiſcopo S. Agnello, qui poſt medium ſexti ſeculi floruit, conſtructam fuiſſe, fama eſt: hæc tam in altitudine, quàm in latitudine ad ſex palmos ſe extendit; quadraginta argenteis orbiculis anaglyphico opere elaboratis ornatur, in quorum ſingulis caput Viri diadematum, pectore tenus, expreſſum eſt; &, ni fallor, puto per iſtos Viros Ravennates denotari Epiſcopos, quoniam pallio inſignitos eſſe obſervo, ut in figura ſub litera A.majori formâ Vir expreſſus conſpici poteſt. Dixi omnes Epiſcopos, cum tales ipſæ figuræ repræſentent. At S.Agnelli tempore niſi triginta deceſſerant Epiſcopi, ut refert Ughellus; ideò Crucem hanc poſteriorem S.Agnello eſſe judico. Ad hanc ſententiam magis adducor ex Pallii forma, quæ antiquitus ſic erat: dextera pars Pallii à dextero deſcendens latere in pectoris medio revoluta per ſiniſtrum excurrebat humerum; altera verò ejuſdem Pallii pars, nempè ſiniſtra, per ſiniſtrum defluebat humerum, vt ex antiquis patet figuris. Succeſſivè Palliorum forma immutata fuit; nam Pallium in duas dividebatur pates, ut hodie, quarum una in dextero, altera in ſiniſtro reclinatur humero, ac per pectus deſcendentes, in ipſius pectoris medio uniuntur, unicam tamen formando faſciam. In Crucis centro viſitur orbiculus omnibus major, in quo Jeſu Chriſti ἀνάστασις ſcilicet Reſurrectio expreſſa eſt, cui Reſurrectioni ſub Anaſtaſii nomine Ec-

cleſia dedicata, à Græcæ linguæ ignaris ſub S. Anaſtaſii denominatione appellata eſt.

In oppoſito orbiculo, ac Crucis facie, cœlata conſpicitur Beatiſſima Virgo, ut in orbiculo lit. B. ſignato oſtenditur. Crux hæc in ſolennibus diebus Populo viſenda exponitur propè Majorem Aram à cornu Evangelii. Ejuſdem Crucis exemplum mihi communicavit R. P Cæſar Pronti, quem honoris, & grati animi causâ hic nomino. Quod eadem Crux Stationalis fuerit, nempè antiquitùs deferri ſolita in ſolennioribus Proceſſionibus, facilè coniici poteſt, ducto argumento à prima relata S. Joannis Lateranenſis, tàm à magnitudine, quàm à materia, & ornatu. Hæc de hac Cruce dicta ſint ſatis.

Supereſt modò quartam referre, quæ fortaſſe ſi non Stationalis fuit, ſaltèm redolet & ipſa antiquitatem, cum coævam eſſe putem, cum illa in ſecundo loco relata S. Joannis Lateranenſis, ob quandam uniformitatem, quam cum illa habet; habent enim ſecula in omnibus, & ſuos ritus, ſuaſque formas. Supracitatus R.P.D. Mabillon in ſuo peculiari, ac erudito Tractatu de Re Diplomatica, oſtendit variorum ſeculorum varios fuiſſe characteres. Ego in meo opere Veterum Monimentorum par. 1. demonſtravi varia fuiſſe Ædificia, illorumque varios fuiſſe ornatus: ipſaque etiam immutantur Idiomata, ut docuit Olaus Borrichius de variis Latinæ linguæ ætatibus, & Erudiciſſimus Du Cange in ſuis Gloſſariis mediæ, & infimæ Latinitatis, & Græcitatis. Quare mirùm non eſt, ſi etiam Crucium ſuas peculiares formas habuerint ſecula. Hujus poſtremæ Crucis exemplar, quod in Tab. V. num. 2; & 3. oſtendo, mihi communicavit rerum antiquarum, ac hiſtoriæ naturalis, & Civilis Patriæ ſuæ ſolertiſſimus indagator Baccius Ptolomæus Senator Florentinus, aſſerens Prototypum aſſervari in Sacrario Collegiatæ Eccleſiæ S. Martini Gangalandi, Florentinæ Diœceſis: fama fert,

olim

olim eandem extitiſſe Crucem, in Eccleſia S. Michaelis ad Montem Orlandum, quæ in præſenti eidem Collegiatę unita reperitur, in eaque Fratres S. Franciſci de Minori Obſervantia Reformati nunc degunt, & à vulgo *S. Lucia della Laſtra a ſigna* appellatur. In ipſius Crucis, ac figurarum in ea contentarum explicatione minimè immoror, cum notiſſimæ ſint. Solummodo aſſero, quòd Chriſtus Crucifixus, qui intra duas Cruces expreſſus eſt, ac num. 4. notatur, viſitur ſub altero Crucifixo appoſito in Crucis facie, ubi ſunt quatuor Evangeliſtæ in forma animalium; quare credibile eſt, quod hęc Crucis pars fuerit poſterior; anterior verò illa, ubi cernuntur Beatiſs. Virgo, & S. Joannes Evangeliſta, ad quam pertinebat Crucifixi ſtatua, quę poſtmodum ab ignaro in adverſa parte collocata fuit. Hanc meam conie&turam confirmat corona ſpinea, in ea Crucis parte expreſſa, cui Salvatoris imago deeſt, quæ imago in poſtica parte Crucis collocata, tali caret coronâ.

Diù in harum Crucium Stationalium recitanda hiſtoria Vir Eruditiſſime Te detinui. At parce, quia conceptus ſermo ægrè retineri poteſt. Quidquid igitur dixi, quidquid exaravi eorum, quæ Tibi debeo, ſint ſignum. Vale ad Rempublicam literariam Tuis ſtudiis, tuiſque lucubrationibus ornandam, ditandamque nate, Neſtoreoſque Tibi apprecor annos.

F I N I S.

Z
1094.14

SALVAREZZA s.a.s.
RESTAURO
A. Cervi 5 - Roma